

TATU XABARLARI ВЕСТНИК ТУИТ TUIT BULLETIN

MUHAMMAD AL-XORAZMIY NOMIDAGI TOSHKENT AXBOROT
TEXNOLOGIYALARI UNIVERSITETINING
ILMIY-TEXNIKA VA AXBOROT-TAHLILIIY JURNALI

Tahrir hay'ati:

JURNAL 2007 YILDA TASHKIL
ETILGAN.
BIR YILDA TO'RT MARTA
NASHR QILINADI

4(60)/2021

<http://jurnal.tuit.uz>

Musayev M.M. – bosh muharrir
Zaynidinov X.N. – bosh muharrir o'rinbosari
Sadullayeva Sh.A.
Tashev K.A.
Kamilov M.M.
Ignatev T.F.
Aripov M.M.
Igamberdiyev X.Z.
Ravshanov N.
Raximov N.R. (Rossiya)
Imangaliyev Sh.H. (Qozog'iston)
Kwang Jin Park (Koreya)
Kucheryaviy A.E. (Sankt-Peterburg)
Chhe Sub Li (Koreya)
Raxmatullayev M.A.
Xamdamov U.R.
Isayev R.N.
Aripov X.K.
Ganiyev S.K.
Axmedova O.P.
Nazirova E.Sh.
Xamdamov R.
Fozilov Sh.X.
Usmanova N.
Davronbekov D.
Raximov M.F. – ma'sul kotib
Abidova Sh.B. – texnik kotib

«TATU xabarlari» jurnali («Вестник ТУИТ», «TUIT Bulletin») O'zbekiston matbuot va axborot agentligida
2007 yil 22 yanvarda 0204 - son bilan ro'yxatdan o'tgan.
O'zR OAK tomonidan doktorlik dissertatsiyalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan ilmiy
jurnallar ro'yxatiga kiritilgan
(2008 yil 2 yanvardagi 001-I-sonli buyruq).
Tahririyat manzili:
100202, Toshkent sh., Amir Temur ko'chasi, 108, D305-xona. Tel.: (+99871) 238-65-06
E-mail: tuit_xabar@tuit.uz
Qo'lyozmalar taqrizlanmaydi va qaytarilmaydi.

TOSHKENT - 2021

СОЛИҚ ЮКИНИ МОДЕЛЛАШТИРИШ ВА БОШҚАРИШ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Г.Б. Жамалова

Республика иқтисодиётининг ривожланиши давлат бюджети, шунингдек маҳаллий бюджетлар ҳисобидан молиялаштириладиган ижтимоий-иқтисодийдан тортиб илмий-техникавийгача турли соҳаларда қабул қилинган дастур ва стратегияларни молиявий қўллаб-қувватлаш зарурати билан боғлиқ. Бугунги кунда солиқ тизими нафақат бюджетни тўлдириш воситаси, балки бозор муносабатларини тартибга солишнинг энг муҳим воситасидир. Кўриниб турибдики, солиқ тизимини мос равишда ривожлантирмасдан туриб, давлат иқтисодиётини ривожлантириш мумкин эмас. Шундай қилиб, умуман давлат иқтисодий сиёсатининг, хусусан, солиқ сиёсатининг стратегик мақсади самарали механизмларни шакллантириш орқали барча даражадаги бюджетларга етарли миқдорда солиқ тушумларини таъминловчи барқарор солиқ тизимини яратишдан иборат. Солиқ тўловчиларнинг барча тоифаларини солиққа тортиш, солиқ қонунчилигининг бузилишига қарши курашиш чораларини кўриш, шунингдек солиқ тизимининг фаолият юритиши жараёнида бошқарув қарорларини қабул қилиш жараёнини ахборот билан таъминлаш ва солиқ тизимини моделлаштириш методларини ишлаб чиқиш муҳимдир. Ушбу мақолада солиқ юкини бошқариш ва моделлаштириш методологияси келтирилган.

Таянч иборалар: солиқ юкини моделлаштириш, ахборотлаштириш, солиқ самарадорлигини баҳолашнинг асосий концепцияси, А.Лаффер назарияси, солиқ юкини камайтириш стратегияси, умумий солиқ юкини ошириш стратегияси, сезувчанликсиз худудининг юқори чегарасини аниқлаш алгоритми.

Развитие экономики республики связано с необходимостью финансового обеспечения программ и стратегий, принимаемых в различных сферах, от социально-экономических до научно-технических, финансируемых из государственного бюджета, а также местных бюджетов. Сегодня налоговая система является не только средством пополнения бюджета, но и важнейшим средством регулирования рыночных отношений. Очевидно, что развитие экономики государства невозможно без должного развития налоговой системы. Таким образом, стратегической целью государственной экономической политики в целом и налоговой политики в частности является создание устойчивой налоговой системы, обеспечивающей достаточные налоговые поступления в бюджеты всех

уровней за счет формирования эффективных механизмов. Важно облагать налогом все категории налогоплательщиков, принимать меры по борьбе с нарушениями налогового законодательства, а также предоставлять информацию о процессе принятия управленческих решений при функционировании налоговой системы и разрабатывать методы моделирования налоговой системы.

В данной статье представлена методология управления и моделирования налоговой нагрузки.

Ключевые слова: моделирование налогового бремени, информатизация, базовая концепция оценки налоговой эффективности, теория А. Лаффера, стратегия снижения налогового бремени, стратегия увеличения общего налогового бремени, алгоритм определения верхней границы зоны нечувствительности.

The development of the republic's economy is associated with the need for financial support for programs and strategies adopted in various areas, from socio-economic to scientific and technical, financed from the state budget, as well as local budgets. Today, the tax system is not only a means of replenishing the budget, but also the most important means of regulating market relations. Obviously, the development of the state economy is impossible without the proper development of the tax system. Thus, the strategic goal of the state economic policy in general and tax policy in particular is to create a sustainable tax system that provides sufficient tax revenues to the budgets of all levels through the formation of effective mechanisms. It is important to tax all categories of taxpayers, take measures to combat violations of tax laws, as well as provide information on the process of making managerial decisions in the functioning of the tax system and develop methods for modeling the tax system.

This article presents the methodology for managing and modeling the tax burden.

Keywords: tax burden modeling, informatization, basic concept of tax efficiency assessment, A. Laffer's theory, strategy for reducing the tax burden, strategy for increasing the total tax burden, algorithm for determining the upper limit of the insensitivity zone.

I. КИРИШ

Солиқ сиёсатини шакллантириш чора-тадбирларини ишлаб чиқишда иқтисодиётга солиқ юкининг даражаси энг муҳим масалалардан бири ҳисобланади. Иқтисодиётнинг реал секторига солиқ юкини тадқиқ қилишнинг муҳим йўналиши унинг алоҳида корхоналар ва тармоқларнинг инвестиция оқимларига таъсирини таҳлил қилишдир. Бунинг учун солиқ сиёсати ва корхоналарни солиққа тортиш соҳасида қабул қилинган

қарорларнинг инвесторлар учун капитал нархига таъсири даражасини баҳолаш керак. Шу маънода солиқ юкининг ҳажми инвестиция лойиҳаларининг рентабеллиги, капиталнинг айланиши, амортизация даражаси, турли солиқ шакллариининг нисбати, солиқ имтиёзларининг мавжудлиги билан белгиланади. Ушбу омилларни ҳисобга олган ҳолда, даромадларда солиқларнинг улуши юқори бўлган корхоналар учун солиқ юки солиқ имтиёзлари паст бўлган корхоналарга қараганда анча паст бўлиши мумкин.

Инвестицияларнинг ўсиши ва аҳолининг бандлик даражасини таъминлайдиган солиқ тизимининг рағбатлантирувчи функцияси мақсадли солиқ сиёсати тадбирларини жорий этиш орқали амалга оширилиши мумкин. Корхоналар ривожланишини рағбатлантиришнинг ана шундай йўлларида бири ишлаб чиқариш ҳажмларининг ўсишига кўмаклашувчи солиқ юкининг шундай даражасини оқлаш ва белгилашдир.

Корхона ва солиқ тизими ўртасидаги муносабатларнинг тизимли таҳлили улар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг икки турини аниқлади: босим ва таклиф [1]. Солиқ тизимининг босими корхоналарга солиқ юкини ошириш, солиқ назоратини кучайтириш, солиқ санкцияларини қўллаш ва бошқалар орқали амалга оширилади. “Таклиф” муносабатларининг тури, аксинча, инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш, корхоналарни қайта қуриш учун қўшимча имкониятлар яратади. Солиқ сиёсатининг энг муҳим вазифаси - бу муносабатлар ўртасидаги мувозанатни аниқлаш, турли даражадаги иқтисодий тизимларнинг стратегик мақсадлари ўртасида мурося топишидир.

II. АСОСИЙ ҚИСМ

Тадқиқод методологияси. Солиқ юкини моделлаштиришнинг таклиф этилаётган методологияси ялпи ички маҳсулот қийматида акс эттирилган X ишлаб чиқариш ҳажми солиқ юки θ даражасига боғлиқ деган фаразга асосланади [2,3,4,5]

$$\theta = T/X \quad (1)$$

бу ерда θ - гуруҳдаги умумий солиқ юки; T - бир ҳил солиқ солиш субъектлари (корхоналари) гуруҳидаги солиқ тушумлари суммаси; X - гуруҳда ишлаб чиқарилган маҳсулот ҳажми.

Тадқиқотда солиққа тортишнинг бир ҳил субъектлари деганда ўхшаш солиқ имкониятларига эга, ўхшаш молиявий-иқтисодий портретга эга корхоналар тушунилади. Улар солиқ солинадиган базаларнинг тузилиши бир ҳил бўлган гуруҳларга бирлаштирилган [5]. Шу билан бирга, тўланадиган солиқлар миқдори ишлаб чиқариш қувватларига, ишлаб чиқариш ҳажмларига ва маҳсулот сотилишига боғлиқ. Гуруҳга йирик, ўрта ва кичик корхоналар

ҳам кириши мумкин.

Давлат солиқ сиёсати самарадорлигини баҳолашнинг асосий концепциясида А. Лаффер назариясидан фойдаланилади. Солиқ тушумларининг солиқ юки даражасига нозикли боғлиқлиги ҳақидаги ушбу назарияга асосланиб, ишлаб чиқариш ҳажми солиқ юкининг катталиги билан ҳамда нозикли боғлиқлиги билан тахмин қилинади. Ишлаб чиқариш функцияси квадратик кўпхад билан яқинлашади

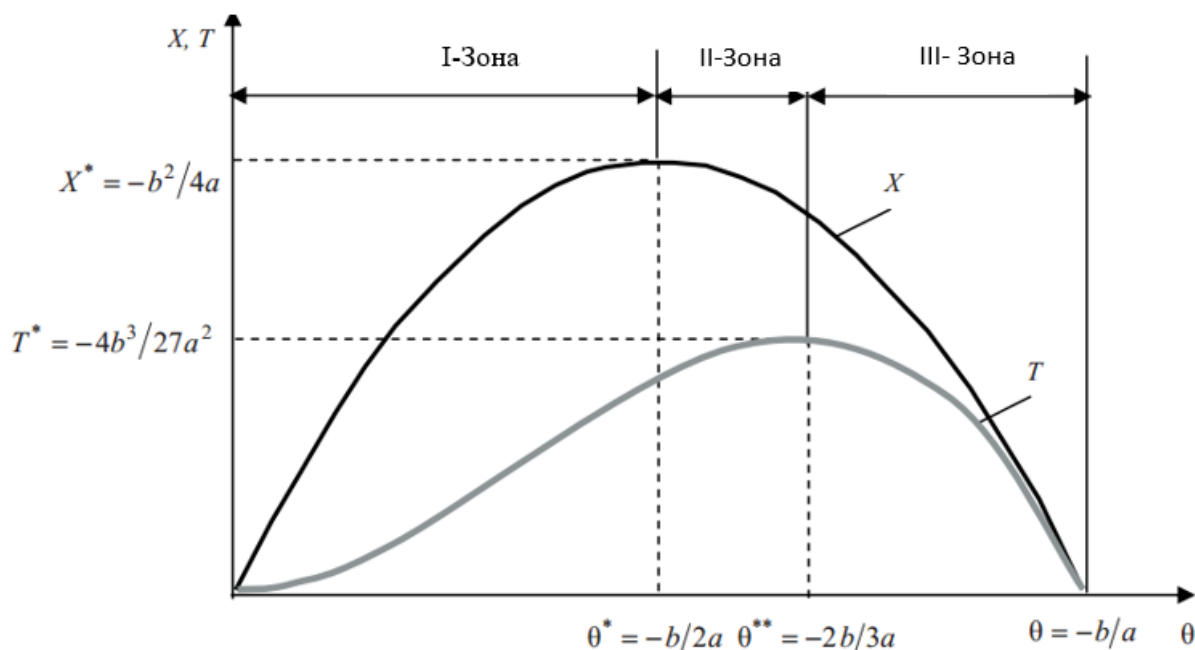
$$X(\theta) = a\theta^2 + b\theta \quad (2)$$

ва (1) формулага мувофиқ солиқ функцияси $T(\theta)$

$$T(\theta) = a\theta^3 + b\theta^2 \quad (3)$$

га тенг.

Ишлаб чиқариш $X(\theta)$ ва солиқ $T(\theta)$ функцияларини аниқлаш биринчи ва иккинчи турдаги Лаффер нуқталарини ҳисоблаш имконини беради (1-расм).

1-расм. Ишлаб чиқариш X ва солиқ T эгри чизикларининг схематик кўриниши

Биринчи турдаги Лаффер нуқтаси шундай θ^* нуқта бўлиб, унда $X=X(\theta)$ ишлаб чиқариш эгри чизиги маҳаллий максималга етади, яъни қуйидаги шартлар бажарилганда: $dX(\theta^*)/d\theta=0$; $d^2X(\theta^*)/d\theta^2 \leq 0$. Иккинчи турдаги Лаффер нуқтаси $T=T(\theta)$ солиқ эгри чизиги маҳаллий максимал даражага етадиган θ^{**} нуқтадир, яъни қуйидаги шартлар бажарилганда: $dT(\theta^{**})/d\theta=0$; $d^2T(\theta^{**})/d\theta^2 \leq 0$. Иқтисодий жиҳатдан биринчи турдаги Лаффер нуқтаси ишлаб чиқариш тизими таназзулга

учрамайдиған солиқ юкининг чегарасини белгилайди. Иккинчи турдаги Лаффер нуқтаси солиқ юкининг катталигини кўрсатади, ундан ташқари солиқ тушумлари массасини ошириш мумкин бўлмайди.

Ўрганилаётган жараёнларнинг хусусиятлари шундаки, биринчидан, Лаффер нуқталари, шунингдек, ҳақиқий солиқ юки даражаси динамик қийматлардир, иккинчидан, узок (тўғри эконометрик ҳисоблар учун етарли) ва статистик жиҳатдан моделни аниқлаш учун зарур бўлган яхши вақт қаторлари мавжуд. Шунинг учун ишлаб чиқариш ва солиқ функцияларининг параметрларини аниқлаш учун нуқтага яқинлаштириш усули қўлланилади. Бундай ҳолда, ҳар бир ҳисобот нуқтаси учун (масалан, йил) ўз функцияси $X(\theta)$ унга киритилган параметрларнинг мос келадиган қийматлари билан тузилади. Функция параметрларининг сони бирдан ортиқ бўлганлиги сабабли, уларни аниқ баҳолаш учун вақт ўтиши билан ўзгарувчиларнинг ўсиши ҳақидаги маълумотлардан фойдаланилади. Бунинг учун ишлаб чиқариш функциясининг (2) дифференциаллиги қўлланилади:

$$dX/d\theta = 2a\theta + b \quad (4)$$

a ва b параметрларини баҳолаш учун (2) ва (4) тенгламалар тизими етарли. (2) тенглама ишлаб чиқариш тизимининг нуқта хусусиятларини ва (4) тенглама - интервалини такрорлайди. Қабул қилинган солиқлар миқдори ишлаб чиқариш тизимининг фаолияти ва солиқ босими даражаси билан тўлиқ белгиланади. (2) ва (4) системанинг ечими ҳамда (2) ва (3) функцияларнинг максимал нуқтаси рамзий шаклда ифодаланиши мумкин. Параметрларининг қийматлари

a ва b $b = 2X/\theta - \Delta X/\Delta\theta$, $a = \Delta X/\theta\Delta\theta - X/\theta^2$ Биринчи ва иккинчи турдаги Лаффер нуқталари: $\theta^{*} = (-b)/2a$, $\theta^{**} = (-2b)/3a$,

Биринчи турдаги Лаффер нуқтаси учун X^* ишлаб чиқариш ҳажмининг максимал қиймати $X^{*} = (-b^2)/4a$. Иккинчи турдаги Лаффер нуқтаси учун T^{**} олинадиган солиқлар массасининг максимал қиймати

$$T^{**} = \frac{[4b]^3}{[27a]^2}$$

га тенг.

Солиқ юкини конструктив таҳлил қилиш θ , θ^* , θ^{**} қийматларини ҳисобга олишни ўз ичига олади. Учта ҳудудни (зоналарни) ажратиш билан улар ўртасидаги муносабатларнинг учта варианты мавжуд. I- $\theta < \theta < \theta^{**}$ зонаси. Бу ҳолат солиқ тизимининг фискал манфаатларни кондириш билан бирга иқтисодий ўсишни рағбатлантиришига мос келади. Идеал ҳолда, солиқ тизими $\theta < \theta^*$ шarti қаноатлантириладиган тарзда ташкил этилиши керак, чунки солиқ босимининг ошиши хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий фаоллигига путур етказмаслиги керак. $\theta < \theta < \theta^*$ - II зонаси. Бу тенгсизлик шуни англатадики, ҳақиқий солиқ юки иккинчи турдаги Лаффер нуқтасидан камроқ ва шунинг учун давлатнинг фискал манфаатлари нуқтаи

назаридан у мутлақо нормал қийматга эга. Бирок, шу билан бирга, у биринчи турдаги Лаффер нуқтасидан каттароқдир, яъни белгиланган солиқ юки ишлаб чиқаришнинг пасайишини рағбатлантиради ва шу билан мамлакат иқтисодий ривожланишининг узок муддатли манфаатларига зид келади. $\theta > \theta^{**} > \theta^*$ - III зонаси. Бу ҳолат корхоналар ва давлат ўртасида жиддий манфаатлар тўқнашуви пайдо бўлишидан далолат бериши мумкин.

Кейинчалик, солиқ юкини ўзгартириш учун икки субъект - солиқ тўловчи-корхона ва солиқларни олувчи давлат манфаатларини қондирадиган бундай интервални аниқлаш керак. Бундай интервални сезувчанлик ҳудуди деб атаيمиз. Бефарқлик соҳаси деганда солиқ юкининг шундай бир қатор ўзгаришлари (кўтарилиши) тушунилади, улар доирасида ишлаб чиқариш ва солиқ функцияларининг барқарорлиги сақланиб қолади. Барқарорлик - бу ташқи ва ички муҳит параметрларининг ўзгариши шароитида тизимнинг маълум иш режимини сақлаб туриш қобилияти деб қаралади.

Турли объектлардаги сезувчанлик ҳосила билан ўлчанади ёки эластиклик функциясидан фойдаланилади. Иқтисодий ўлчовларда эластикликдан бошланғич қийматларнинг ўлчов бирликларига боғлиқ бўлмаган кўрсаткич сифатида фойдаланиш қулайроқ бўлиб, бошқаси 1% га ўзгарганда бир кўрсаткичнинг фоиз ўзгаришини кўрсатади. Демак, ишлаб чиқариш ва солиқ функцияларининг солиқ юкига нисбатан эгилувчанлиги

$$E_0(X) = (dX/\theta)/(d\theta/X) \quad E_0(T) = (dT/\theta)/(d\theta/T), \quad (5)$$

(5) ифодага ишлаб чиқариш ва солиқ функцияларининг (2) ва (3) қийматларини, шунингдек, дифференциалларнинг (4) қийматларини алмаштириб, эластикликни

$$E_0(X) = (2a\theta + b)/(a\theta + b), \quad E_0(T) = (3a\theta^2 + b\theta)/(a\theta^2 + b), \quad (6)$$

шаклида аниқлаш мумкин.

Танланган зоналарнинг ҳар бирида солиқ юкини ўзгартириш вариантларини кўриб чиқамиз ва бефарқлик майдонини аниқлаймиз [6].

Умумий солиқ юкини камайтириш стратегияси. Умумий солиқ юкини камайтириш стратегияси. III зонада θ нинг ҳар қандай пасайиши X ва T функциялари қийматларининг ошишига олиб келади. Шубҳасиз, θ нинг ошиши ишлаб чиқариш ва солиқ тушумларининг пасайишига олиб келади. Шу билан бирга, ҳар қандай товарларни ишлаб чиқариш ҳажмининг пасайиши талабнинг ошишига олиб келади. Шунинг учун, агар ҳақиқий солиқ юкининг даражаси III зонага тўғри келадиган бўлса, у ҳолда θ ни ўзгартириш тўғрисидаги қарор бир маънога эга ва бу қийматни камайтиришга қаратилган бўлиши керак.

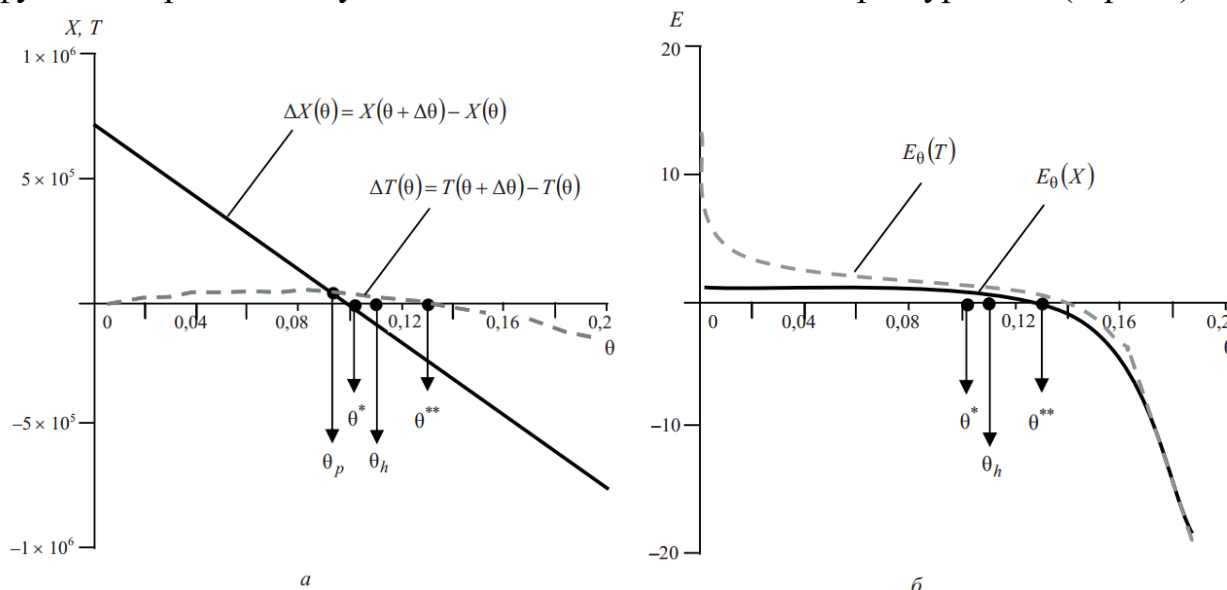
II зонада юкнинг камайиши θ бир вақтнинг ўзида X нинг камайиши

билан T нинг ошишига олиб келади. Барқарор ечимлар ҳудуди иккинчи зонани қисман ёки тўлиқ қоплаши мумкин. Бироқ, бу асосли бўлиши керак. Бундай асослаш θ аргументидаги ўзгаришларга X ва T функцияларидаги ўзгаришларнинг сезгирлик кўрсаткичи ёрдамида амалга оширилиши мумкин.

Бефарқлик ҳудуди I зонани қамраб олади, чунки солиқ юкининг кўтарилиши тегишли функциялар қийматининг ёмонлашишига олиб келмайди. (Бироқ, бу ҳудуднинг пастки ва юқори чегаралари созланиши мумкин).

Умумий солиқ юкини ошириш стратегияси. I зонада θ нинг ҳар қандай ортиши иккала X ва T функциялар қийматларининг ошишига олиб келади. II зонада X функцияси камаяди, T функцияси ўсишда давом этади. III зонада иккала функция ҳам камаяди.

Бироқ, бу таҳлил сезгирлик ҳудудининг чегараларини оқилона аниқлаш учун етарли эмас, чунки II зонада, яъни иккита Лаффер нуқтаси орасидаги минтақада жойлашган солиқ юкларини самарали деб тан олиш мумкинми ёки йўқми, тўлиқ аниқ эмас. Бунинг учун ишлаб чиқариш ва солиқ функцияларининг хусусиятларини ўрганиш ва уларнинг бутун таъриф соҳаси бўйича эгилувчанлигини текшириш керак. Бунинг учун X ва T функцияларнинг эгилувчанлигининг θ га боғлиқликлари қурилган (2-расм).

2-расм. Функциялар: а - абсолют ўсишлар, $\Delta X(\theta), \Delta T(\theta)$;
 б - эластиклиги $E_{\theta} X, E_{\theta} T$

Ишлаб чиқариш ва солиқ функцияларининг хусусиятларини батафсилроқ таҳлил қилиш учун уларнинг солиқ ставкаси ўзгаришидан θ мутлақ ўзгариши (мутлақ ўсиш) функциялари ҳам қурилган. X ва T функцияларнинг θ^*, θ^{**} критик нуқталари 2-расмда аниқ кўриниб турибди. Бу нуқталар $\Delta X(\theta)=X(\theta+\Delta\theta)-X(\theta), \Delta T(\theta)=T(\theta+\Delta\theta)-T(\theta)$ эгри чизикларнинг абсисса ўқи билан кесишиш нуқталаридир. Ушбу эгри чизикларнинг бир-

бирига нисбатан жойлашишига кўра, θ аргументининг турли ораликларида X ва T функцияларининг мутлақ ўсишининг ҳаракатини баҳолаш мумкин.

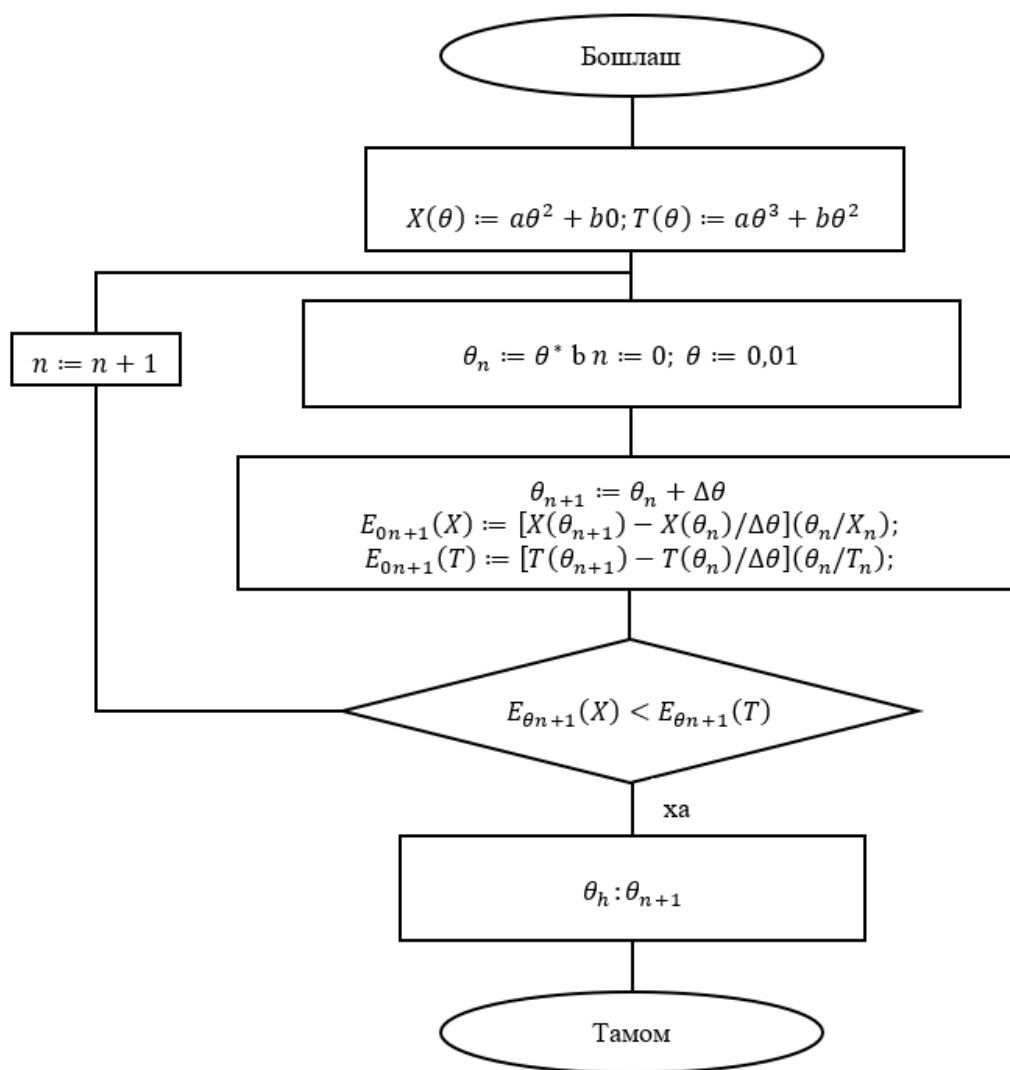
Бу эгри чизиқларнинг $\theta = \theta_p$ ва $\theta_p < \theta^*$ нуқтадаги кесишиши қизиқишни уйғотади. Демак, $(0, \theta_p)$ ораликда ишлаб чиқариш функциясининг мутлақ ўсиши солиқ функциясининг мутлақ ўсишидан олдинда. (θ_p, θ^*) ораликда T нинг мутлақ қийматдаги ортиши X нинг ортишидан ошади. (θ^*, θ^{**}) ораликда T нинг мутлақ ортиши мусбат, X функциядаги бу ўсиш қиймати манфий бўлса.

Таҳлил ва натижалар. Ҳисоб-китоблардан сўнг, (θ^*, θ^{**}) ораликда шундай $\theta = \theta_h$, нуқтаси мавжудлиги аниқланди, бунда солиқ функциясининг ўсиши ишлаб чиқариш функциясининг пасайиши солиқ функциясидан анча (тахминан икки марта) катгароқдир. Шунинг учун ишлаб чиқариш функцияси қийматининг пасайиши солиқ тушумларининг кўпайиши билан қопланади. Шунинг учун $\theta = \theta_h$ нуқтани сезувчанлик минтақасининг юқори чегараси сифатида тан олиш мақсадга мувофиқдир.

Агар маълум ораликдаги солиқ функциясининг эгилувчанлиги ишлаб чиқариш функциясининг эгилувчанлигидан анча катта бўлса, унда солиқ юкини ўзгаришини бу оралиғини мақбул деб ҳисоблаш мумкин. Солиқ функциясининг эгилувчанлиги ишлаб чиқариш функциясининг эгилувчанлигидан паст бўлиши биланок, аргументнинг тегишли қиймати ўчирилади ва аввалгиси ҳақиқий сифатида ишлатилади. Сезувчанликсиз ҳудуднинг юқори чегарасини аниқлаш алгоритми 3-расмда батафсил кўрсатилган.

Умумий солиқ юкининг сезувчанликсиз соҳасини аниқлагандан сўнг, солиқ ставкаларини белгилаш тўғрисидаги қарорни янада оқилона танлаш учун бюджетни тўлдириш ва хўжалик юритувчи субъектларнинг барқарор ривожланишини таъминлаш билан боғлиқ қўшимча чекловларни киритиш керак. Бундай кўрсаткичлар сифатида биз бюджетга солиқ тушумларининг минимал миқдорини $T_{мин}$ ва солиқ тўловчида $R_{мин}$ солиқларни тўлагандан кейин қолган маблағларнинг минимал даражасини оламиз. $T_{мин}$ қиймати қонун билан кейинги молиявий йил учун бюджетда белгиланади ва $R_{мин}$ қиймати солиқ тўловчининг (корхонанинг) молиявий-иқтисодий барқарорлигининг минимал мақбул қийматини таъминлайдиган даромадларининг бундай даражаси билан тавсифланиши мумкин.

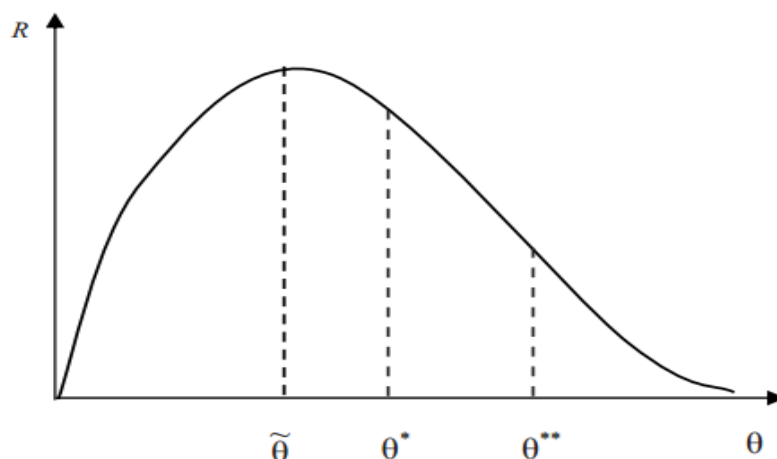
Корхонанинг молиявий-иқтисодий барқарорлиги - бу унинг молиявий ресурслари, уларни тақсимлаш ва ишлатиш ҳолати бўлиб, у корхонанинг фойда ва капиталнинг ўсишига асосланган ривожланишини таъминлайди, шу билан бирга тўлов қобилияти ва кредит қобилиятини мақбул даражада таваккалчилик даражасида сақлаб қолади. Бошқача қилиб айтганда, $R_{мин}$ шундай ҳолатга мос келиши керак, бу корхонанинг ўзгарувчан ташқи ва ички муҳитда ривожланиш қобилияти билан тавсифланади.

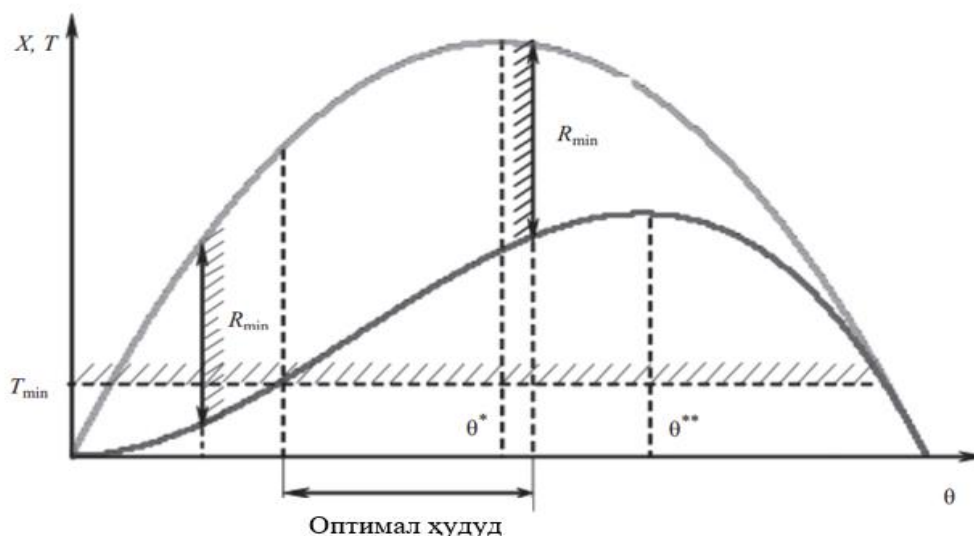
3-расм. Сезувчанликсиз ҳудудининг юқори чегарасини аниқлаш алгоритми

Умуман олганда, корхонанинг молиявий ҳолатини молиявий барқарорлик, тўлов қобилияти, ишбилармонлик фаоллиги ва рентабеллик кўрсаткичлари тизими билан баҳолаш мумкин. Ҳисоблаш учун ушбу кўрсаткичлар, шу жумладан турли хил солиқларнинг солиққа тортиладиган базалари қийматидан фойдаланилади. Шунинг учун солиқ солинадиган базалар қийматларининг ўзгариши корхонанинг молиявий ҳолати кўрсаткичларининг ўзгаришига бевосита таъсир қилади. Бундан ташқари, маълум бир солиқ ставкасининг ўзгариши солиқ солинадиган базани ўзгартиради, бу эса ўз навбатида бошқа солиқларнинг солиқ солинадиган базаларининг ўзгаришига таъсир қилади [7,8].

$R(\theta)=X(\theta)-T(\theta)$ функцияни текширамыз $U(0,\theta)$ ораликда аниқланади, $(0,\tilde{\theta})$ сегментида ортади ва $(\tilde{\theta},0)$ да камаяди, $\tilde{\theta}$, $\tilde{\theta} < 0^*$ нуктада максималга эга (4-расм).

4-расм. $R(\theta)$ функцияси

Шундай қилиб, X ва T функциялар графигидаги R нинг максимал қиймати максимал X нуқтасининг чап томонида жойлашган. Шунинг учун самарали солиқ юкининг майдони ёки оптимал майдон аввал белгиланган сезувчансизлик ҳудуди чегарасида жойлашган. T_{\min} ва R_{\min} қийматлари бўйича киритилган чекловларни ҳисобга олган ҳолда солиқ юкининг мақбул майдонини (қабул қилинадиган қийматлар майдонини) аниқлаш 5-расмда кўрсатилган.

5-расм. Қабул қилинадиган қийматлар майдонини аниқлаш.

III. ХУЛОСА

Солиқ тўловчи корхоналарнинг ҳар бир гуруҳи учун ишлаб чиқариш ва солиқ функцияларининг умумий солиқ юкига боғлиқлиги алоҳида кўринишга эга. Даромад кўрсаткичи корхонанинг репродуктив имкониятларини акс эттирувчи хусусият сифатида қабул қилинади. Ҳар бир гуруҳ ўзига хос

хусусиятларга ва тўланадиган солиқлар таркибида фарқларга эга, шунинг учун солиқ тўловчиларнинг маълум бир гуруҳи учун бошқа гуруҳлардан фарқли самарали умумий солиқ юки даражаси мавжуд. Умумий солиқ юкини ўзгартириш аниқ солиқлар ставкаларини ўзгартириш орқали амалга оширилади.

Фойдаланилган адабиётлар

- [1] Клейнер Г. Б. Стратегия предприятия. М.: Дело АНХ, 2008.
- [2] Балацкий Е. В. Эффективность налоговой политики государства // Проблемы теории и практики прогнозирования. 2000. № 2.
- [3] Граборов С. В. Границы применимости современной бюджетно-налоговой теории и мажоритарный подход // Экономика и математические методы. 2003. № 4.
- [4] Исмагилова Л. А., Орлова Е. В. Эффективное управление разноуровневыми экономическими системами. М.: Машиностроение, 2012.
- [5] Орлова Е. В., Исмагилова Л. А. Управление налогообложением региональной системы на основе интеллектуальных методов и моделей // Нейрокомпьютеры: разработка и применение. 2013. № 3.
- [6] Якубов М.С., Жамалова Г.Б. «Интеллектуальные модели и методы поддержки принятия управленческих решений в налоговой службе». Современные концепции научных исследований. 72 я Международная научная конференция. «Евразийское Научное Объединение» • № 2 (72) • Февраль, Москва 2021
- [7] Тургунов А.М, Жамалова Г.Б. «Моделирование и реализация интеллектуальной поддержки управленческой деятельности в налоговой инспекции». "Экономика и социум" ISSN 2225-1545 №6(85) ч.2 2021 www.iupr.ru
- [8] Жамалова Г.Б. «Налоговая политика на макро и микроэкономическом уровнях, ее сущность и принципы разработки». International scientific and technical journal. Innovation technical and technology Vol.1, №4.

MODELLAR, ALGORITMLAR VA DASTURIY MAXSULOTLAR		
Neyron tarmog'ida gradiyentli tushish uchun teskari tarqalish jarayonining matematik modeli	<i>J.X. Djumanov, T.A. Kuchkarov, T.D. Ochilov</i>	2
Chuqur o'qitish jarayonlarida OpenCL freymvorkining imkoniyatlari	<i>M.F. Rahimov, Sh.A. Javliev</i>	14
Fayllardagi zararli dasturlarni mashinali o'qitish algoritmlari yordamida aniqlash usullari	<i>S.K. Toshev</i>	23
Muhandislik inshootlarining yupqa devorli elementlarini optimallashtirish	<i>S.X. Yakubov, I.J. Bozorova, B.E. Daminova</i>	36
Turli konstruksiyadagi zamonaviy quyosh elementlarini modellashtirishda o'zgaruvchilarni yaroqliligini tekshirish	<i>M.K. Abduvoxidov</i>	47
Soliq yukini modellashtirish va boshqarish metodologiyasi	<i>G.B. Jamalova</i>	53
Uch o'lchovli parabolik tipdagi differensial tenglamaga qo'yilgan chegaraviy masalani yechish algoritmi va sonli natijani vizuallashtirish	<i>A. Ne'matov, M.M. Mahmudova, G.K. Artikbaeva</i>	64
KOMMUNIKATSION TARMOQ VA TIZIMLAR		
Gidrogeologik tizimlarni monitoring uchun axborot - analitik-matematik ta'minotni ishlab chiqish	<i>D.X. Djumanov, D.S. Yaxshibayev, S.X. Xushvaqtoq, A.B. Karimov</i>	77
SIGNALLAR VA TASVIRLARGA ISHLOV BERISH		
Bo'lak-polinomial usullarda signallarga raqamli ishlov berish	<i>H.N. Zaynidinov, B.R. Azimov, M.M. Abdug'aniev</i>	88
Tasvir sifatini baholash uchun ob'ektiv usullarni qo'llash	<i>S.S. Beknazarova, M.Sh. Bekmirzaeva</i>	95
Axborot-kommunikasiya texnologiyalar orqali davlat xizmatchilari faoliyatini baholash usullari	<i>Sh.A. Qodirova, D.F. Daminova</i>	109
QISQA ILMIY MA'LUMOTLAR		
B^m – birlik polisharda golomorf bo'lgan funksiyaning integral tasviri	<i>R.M. Madraximov, D.S. Yaxshibaev, N. Narziev, K.R. Madraximov</i>	121